DISCUȚII

NUMELE PROPRII GRECEȘTI ÎN ROMÎNEȘTE *

DE

P. CREȚIA

Numele proprii grecești apar nu numai în traducerile din autorii antici și în studiile privitoare la lumea veche, ci și într-o sferă culturală mult mai largă. Dar formele în care ele apar dovedesc că nu s-a ajuns încă la o înțelegere unanimă asupra celui mai potrivit fel de a le adapta la limba și la scrierea romînească. Pentru alte limbi, acest acord există și a devenit tradițional. La noi, el trebuie găsit, pentru a ușura munca autorilor și a editurilor și pentru a nu mai dezorienta pe cititori. Iată, de exemplu, felul divers în care apar în publicațiile noastre nume grecești dintre cele mai folosite :

Odiseea, Odysseea, Odisseea, Odyseea, Odisea, Odiseia

Hippocrates sau Hipocrates, Hippocrate sau Hipocrate, Hippocrat sau Hipocrat

Apollon sau Apolon, Apollo sau Apolo

Alceu, Alcaios, Alkaios

Charibda, Kharybda, Haribda

Febus, Foebus, Phoebus, Phoibos, Foibos

Pythagoras, Pythagora, Pitagoras, Pitagora

Plutarh, Plutarc.

★

Problema are două aspecte :

I. transcrierea semnelor grecești cu semne romînești

II. tratamentul terminațiilor grecești.

* Acest proiect a fost discutat și adoptat de colectivul de limbă greacă din cadrul catedrei de filologie clasică de la Facultatea de filologie din București.

BDD-A10398 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:32:46 UTC)

I

În ce privește transcrierea, 17 dintre cele 24 de litere ale alfabetului grec au un echivalent grafic și fonetic clar : α a, β (б) b, γ g, δ d, ε e, ι i, κ c, λ l, μ m, ν n, ξ x, ο o, π p, ρ r, σ (ς) s, τ t, ψ ps. Celelalte semne creează dificultăți, pentru că nu au echivalent romînesc ; 2 notează vocale lungi : η ē, ω ō, 3 ocluzive aspirate : θ th (dentala surdă aspirată), φ ph (labiala surdă aspirată), χ ch (velara surdă aspirată), ζ este o consoană dublă a cărei valoare fonetică este sd sau dz, iar υ o vocală de timbrul lui u francez sau ü german, dar de timbrul lui u romînesc cînd este al doilea element de diftong : αυ au, ευ eu. Lui u romînesc vocalic îi corespunde în scrierea greacă ου (ca în franceză ou). În plus, spre deosebire de romînă, în greacă apar : *consoane geminate*, *n velar* notat cu semnul velarei sonore γ (γκ nc, γγ ng, γχ nch), *spirite*, cel lin (᾽) fără valoare fonetică, cel aspru (῾) cu valoarea lui h romînesc (dar fără valoare fonetică atunci cînd apare pe ῥ-), accente (᾽ ῾ ¯), un ι *subscris*, fără valoare fonetică, care apare în ᾳ ῃ ῳ (falși diftongi, adică diftongi cu primul element lung care s-au monoftongat și au păstrat al doilea element ι, ca simplă reminiscență grafică ; acest ι se notează totuși ca un ι obișnuit în diftongii falși majusculi Αι-, Ηι-, Ωι-, dar tot fără valoare fonetică.

★

Propunem aici un sistem de transcriere întemeiat pe principiul adaptării totale a scrierii grecești nu numai la scrierea, ci și la fonologia romînească. Acest principiu duce în mod necesar la eliminarea unei părți dintre semnele grecești și la notarea celorlalte cu cel mai apropiat și mai potrivit echivalent romînesc.

Iată formula generală a unei astfel de transcrieri :

Α α	A a	Ξ ξ	X x
Β β (б)	B b	Ο ο	O o
Γ γ	G g sau n cînd urmează o velară	Π π	P p
		Ρ ρ	R r
Δ δ	D d	Σ σ, ς	S s
Ε ε	E e	Τ τ	T t
Ζ ζ	Z z	Υ υ	I i
Η η	E e	Φ φ	F f
Θ θ	T t	Χ χ	H h
Ι ι	I i	Ψ ψ	Ps ps
Κ κ	C c dar κχι = hi	Ω ω	O o
Λ λ	L l	῾ (spirit aspru)	H h
Μ μ	M m	Ου ου	U u
Ν ν	N n	υι	i

În afară de ου și υι, ceilalți diftongi se transcriu fără modificări : αι ai, ει ei, οι oi, αυ au, ευ (ηυ) eu.

BDD-A10398 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:32:46 UTC)

Accentele, spiritul lin, spiritul aspru pe ῥ- și ι subscris (precum și ι adscris din diftongii falși majusculi (Αι-, Ηι-, Ωι-) nu se transcriu.

Geminatele se simplifică (afară de γγ, care devine ng).

★

Acest sistem are dezavantajul că (prin τ, ϑ = t ; ʽ, χ = h ; ι, υ = i ; ο, ω = o ; ε, η = e ; λλ... = λ...) exclude posibilitatea de a reconstitui originalul grec. Pentru a obține însă această posibilitate, ar fi nevoie de folosirea unui sistem foarte incomod de transliterare. S-ar impune, de exemplu, ω=ō, η = ē, lucru greu de acceptat ; iar distingerea lui χ de ʽ (spirit aspru) prin χ = ch, ʽ = h, creează dificultăți la grupurile χ + vocală palatală (care s-ar pronunța che, chi), dificultăți care nu pot fi eliminate decît prin formula foarte supărătoare χ = kh, a cărei eventuală limitare la inițială și înainte de vocală palatală ar creea următoarea situație :

χ — urmat de vocală palatală = kh

χ — urmat de a, o, υ
ʽχ — (spirit aspru) } h

ceea ce nu duce la ambiguități și permite reconstituirea formei grecești, dar este greoi și urît.

Alt dezavantaj al sistemului propus aici este că îndepărtează de pronunțarea cea mai fidelă a numelor grecești : renunță la notarea lui υ (care se pronunța ca u francez), duce la pronunțarea palatalizată a grupurilor κε (κη), γε (γη), κι, γι, care devin ce, ge, ci , gi, ca în romînește etc. Dar, pe de o parte υ = y s-ar pronunța tot i. Pe de alta, pronunțarea socotită cea mai fidelă este ea însăși departe de a reproduce pronunțarea autentică. Apoi, ne-am obișnuit să pronunțăm *geografie, gimnastică, encefal* etc. În sfîrșit, de ce am pronunța aceste semne altfel decît în cazul numelor latine : de ce *Cicero* dar ***Kimon*** (pronunțat *Chimon*) și nu *Cimon* ? Velarele nu se palatalizau nici în greacă, nici în latină. Dacă le palatalizăm în numele latine (și ar fi greu să facem altfel), este normal să le palatalizăm și în numele grecești. Probabil, puțină lume ar fi bucuroasă să pronunțăm *Alchifron* și *Teaghenes.*

În schimb, dezavantajul pierderii lui υ = y (pronunțat ü) și cel al palatalizării este compensat prin menținerea diftongilor, pe care uzul actual îi tratează latinizant, alterînd astfel puternic fizionimia numelui grec :

Φοῖβος	lat. *Phoebus*	Febus
Κλεῖτος	lat. *Clitus*	Clitus
Εὔμαιος	lat. *Eumaeus*	Eume*u*

Totuși, acolo unde tradiția este prea puternică, forma uzuală trebuie păstrată : Ἡράκλειτος Heraclit, Κροῖσος Cresus etc. Toate cuvintele care

BDD-A10398 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:32:46 UTC)

trebuie sustrase normelor propuse aici trebuie indicate prin listă (vezi mai jos, sub II).

Tot un inconvenient este și faptul că prin această transcriere se creează unele ambiguități ; Τηθύς (titanidă) se transcrie la fel ca și Θέτις (nereidă) : *Tetis*. *Jocurile pitice* riscă să devină *pitice*, *Piron* (Πύρρων, scepticul), *pirón* etc. Astfel de situații se ivesc însă extrem de rar și nu prezintă gravitate.

În schimb, sistemul de mai sus prezintă următoarele avantaje importante :

Ține seamă de realitățile fonologice ale limbii române, pentru care nu există opoziții ca th/t, ll/l, i/y, e/é, o/ó etc. Dacă se renunță la ideea reconstituirii originalului grec și nu este greu să se renunțe [1], marcarea acestor opoziții ar fi un balast grafic pedant și ar duce la inutile ezitări de pronunțare.

Este în concordanță cu forma de adaptare a neologismelor de proveniență greacă : po*li*vitamine, *fi*tote*h*nie, or*t*ografie etc.

Nu introduce nici o deosebire între scrierea numelor consacrate de tradiție și cele mai puțin uzuale (cum ar fi, de exemplu : Aristofan dar Antiphanes, Maraton dar Agathon, Polibiu dar Polybos, Plutarh dar Calliarchos etc.) ; de asemenea nu creează diferențe între scrierea numelui și a derivatului (Dionysos dar dionisiac).

Elimină forme hibride ca Appian, Eschyl, Pythagora, în care sfîrșitul cuvîntului a fost romînizat, dar, în rest, se aplică transliterația străină de spiritul limbii române.

Permite oricui transcrierea fără ezitări, după auz și din memorie.

Ușurează considerabil munca tipografică.

II

În tratarea terminațiilor există trei posibilități de principiu :

1. menținerea tuturor terminațiilor, la toate numele ;

2. extinderea, la toate numele, a tendințelor pe care le manifestă uzul în cuvintele împămîntenite ;

3. menținerea terminațiilor la cuvintele cu circulație mai redusă, dar păstrarea formei tradiționale la cuvintele adînc intrate în conștiința obștească.

Aici se propune a treia soluție, adică transcrierea formei de nominativ *în întregime* (fără atacarea terminației), cu excepția numelor consacrate de uz într-o formă deosebită de cea care ar rezulta din transcrierea propusă aici. În cazul acestor cuvinte forma tradițională a terminației trebuie păs-

[1] Pentru cunoscătorii limbii grecești, imaginea cuvîntului grec apare în spatele oricărei transcrieri, iar pentru ceilalți, adică pentru marea majoritate, forma greacă a numelor prezintă mai puțin interes.

BDD-A10398 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:32:46 UTC)

trată, așa cum trebuie păstrată și tratarea latinizantă a diftongilor în aceleași cuvinte (vezi mai sus). Pentru aceste nume trebuie alcătuită o listă completă și limitativă, în care ar intra numai cuvintele a căror modificare ar fi prea supărătoare, cum ar fi : Aristofan, Aristotel, Edip, Eshil, Esop, Heraclit, Herodot, Iliada, Menandru, Orfeu, Sofocle, Teocrit etc.

Într-adevăr, adoptarea primei soluții ar obliga la forme foarte supărătoare și inacceptabile ca : Aristofanes, Aristoteles, Oidipus, Aishilos, Aisopos, Heracleitos, Herodotos, Ilias, Menandros, Orfeus, Sofocles, Teocritos etc.

Soluția a doua, mult mai atrăgătoare, are însă și ea mari dezavantaje, care merită să fie analizate.

Uzul menține toate terminațiile, cu excepția lui -ς, pe care tinde să-l elimine (-n lipsește rar, în forme luate din latină : *Apollo*, *Plato*, care apare azi învechit, și încă două sau trei cazuri).

Iată analiza faptelor privitoare la -s :

1. -os (-ως). Tinde să se elimine : Ὅμηρος Homer, Πεισίστρατος Pisistrat, Πλούταρχος Plutarh.

Acest lucru este însă adevărat numai pentru cuvintele cu mai mult de două silabe. La mono- și disilabe, -os este fie menținut :

Ἄργος Argos, Ἔρως Eros, Κνῆμος Cnemos, Κῶς Cos, Μόσχος Moshos etc., fie latinizat : (ὁ) Ἄργος Argus, Φοῖβος Febus, Κροῖσος Cresus etc.

În plus, cînd -os este precedat de vocală, diftong sau grupul ocluzivă+lichidă, el este tratat ca lat. *-us* în aceleași situații, deci cuvîntul apare latinizat :

Ἀλκίνοος Alcinou, Ἀρχέλαος Arhelau, Λαέρτιος Laerțiu, Μνεσίθεος Mnesiteu, Ἀλκαῖος Alceu, Δαρεῖος Dariu sau Darius, Σκάμανδρος Scamandru, Ἀλέξανδρος Alexandru etc.

De altfel, uzul tolerează pe -os chiar în multe nume cu mai mult de două silabe : Atalos, Calinos, Hefaistos, Dionisos etc. și sînt multe nume (mai ales nume compuse al căror termen secund este disilabic) la care eliminarea lui -os este supărătoare : Euripil(os), Aigioh(os), Calihor(os), Aristodic(os), Helanic(os), Antimoir(os), Academ(os) etc.

În sfîrșit, e de remarcat faptul că tradiția păstrează chiar pe lat. *-us* în polisilabe uzuale ca : *Britannicus*, *Germanicus*, *Postumus*, *Lepidus*, *Marcellus* și chiar *Marius* etc.

2. -ης. Tinde, în general, să piardă numai pe -s : Diogene, Euclide, Euripide, Hipocrate, Oreste, Socrate. Există însă și dublete, mai puțin uzuale ca : Diogen, Euclid, Euripid, Hipocrat, Orest, Socrat, care reduc numele în -ης la situația polisilabelor uzuale în *-os*, foarte probabil și sub influența franceză. La tipurile în -φάνης, -τέλης s-a impus forma fără -ης : Aristofan, Aristotel (cf. Mefistofel), deși există ezitare în cazul Praxitel(e)

BDD-A10398 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:32:46 UTC)

(forma, tot de origine franceză, *Aristot* este izolată). În schimb, păstrarea lui e este constantă la numele în -κλῆς (din pricina grupului consonantic care precedă terminația) : Sofocle, Empedocle, Pericle etc. În sfîrșit, numele în -χάρης par să fie rebele la eliminarea terminației : Antihares, Xenohares.

3. -ας. Pierde numai pe -s, și nu în mod consecvent, nici pe scară prea mare : Pitagora, dar Anaxagora(s) și Fidias. Sînt atîtea nume la care eliminarea lui -s ar da astăzi o curioasă impresie de arhaism : Critia, Hipia, Calia, Polidama, Aristagora etc.

Formele respective cu -s par mult mai firești.

4. -ις. Nu dispare și nu se alterează niciodată : Artemis, Alexis, Tespis, Eupolis, Hrisotemis.

5. -ξ, -ψ. Cu excepția *Ciclop* (care, avînd plural, trebuia adoptat), numele acestea se mențin cu terminație intactă : Astianax, Iponax, Merops, Pelops, Cecrops.

Această analiză dovedește că, în tratarea terminațiilor, uzul recurge pe alocuri la latinizări și că este inconsecvent nu numai de la categorie la categorie, ci chiar înlăuntrul aceleiași categorii. De aceea, alcătuirea unor norme întemeiate pe uz și generalizarea lor la toate numele proprii grecești pare nerecomandabilă [1]. Dacă toate celelalte consoane finale se mențin, dacă -s este păstrat în atîtea situații și poate fi ușor tolerat în altele, generalizarea lui pare o soluție nu numai comodă, ci și întemeiată. Această normă ar putea deveni ea însăși uz și uz mai rațional și mai coerent decît cel vechi. Ne-am găsi atunci între două situații extreme : cea din italiană și din rusă, unde atît scrierea cît și terminațiile sînt adaptate la maximum și cea din germană, unde, dimpotrivă, atît scrierea, cît și tratamentul diftongilor și al sfîrșitului de cuvînt tind spre reproducerea cît mai fidelă a originalului grec.

★

Acest proiect nu poate însă constitui decît o bază de discuție. Rezultate durabile se pot obține numai dacă la discuție vor lua parte toți cei interesați în rezolvarea acestei probleme. Iar, pentru ca soluția acceptată de cei mai mulți să poată deveni normă oficială, este de dorit ca regulile de transcriere a numelor proprii grecești și lista de nume pentru care se păstrează forma tradițională să-și găsească locul, alături de cele privitoare la numele rusești, într-o viitoare ediție a *Micului dicționar ortografic* [2].

[1] Chiar scrierea numelor consacrate trebuie stabilizată : Αισχύλος Eshil, nu Eschil au Eschyl. Ce rost mai are χ = ch și υ = y într-un nume a cărui terminație a fost redusă i al cărui diftong a fost latinizat (ai, lat. ae, rom. e)?

[2] Tot acolo ar trebui să apară și regulele corespunzătoare pentru numele latine pentru care însă nu există deocamdată un proiect similar.

BDD-A10398 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:32:46 UTC)